

Naslov članka/Article:

RAZUMEVANJE IN NASLAVLJANJE MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA MED MLADOSTNIKI

Understanding and Addressing Bullying among Adolescents

Avtor/Author:

Sandra Terplan

DOI:

<https://doi.org/10.59132/viz/2024/1-2/35-39>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 1-2/2024, letnik 55

ISSN 0350 -5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2024

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

Sandra Terplan

Srednja ekonomska šola in gimnazija Maribor

RAZUMEVANJE IN NASLAVLJANJE MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA MED MLADOSTNIKI

Understanding and Addressing Bullying among Adolescents

<https://doi.org/10.59132/viz/2024/1-2/35-39>

IZVLEČEK

Medvrstniško nasilje predstavlja še zmeraj aktualno problematiko z obsežnimi posledicami. Pregled literature razkriva vrzel pri intervencijah, namenjenih mladostnikom. Oblikovanje mladostnikom prilagojenih intervencij pa je nujno, ker se v tem obdobju spremenijo prevladujoča oblika nasilnega vedenja, razlogi zanj ter dovzetnost za tradicionalne pristope preprečevanja nasilja. V intervencijah je treba dati poudarek odnosnemu nasilju in se osredotočiti na spreminjanje norm v razredu ter zmanjševanje socialnega vpliva učencev, ki izvajajo nasilje. Prav tako je treba pristopiti bolj posredno. Seveda obstajajo tudi splošna načela, ki jih velja upoštevati za vse starostne skupine, kot je obravnavanje nasilja na več ravneh.

Ključne besede: medvrstniško nasilje, mladostništvo, intervencije

ABSTRACT

Bullying is an ongoing issue with far-reaching implications. A review of the literature reveals a gap in interventions targeting adolescents. However, interventions tailored to adolescents are necessary because the prevailing form of violent behaviour, the reasons for it and the susceptibility to standard violence prevention methods change during adolescence. Interventions should stress relational violence while also modifying classroom norms and reducing the social influence of violent students. There is also a push for a more indirect approach. We should apply general principles, such as addressing violence at multiple levels, to all age groups.

Keywords: bullying, adolescence, interventions

Ob več skrajnih primerih medvrstniškega nasilja v naši bližini se tej problematiki in z njo povezanim intervencijam posveča veliko pozornosti. V poplavi informacij je ključno ločiti strokovne od nestrokovnih, saj lahko v nasprotnem primeru pride do povzročanja dodatne škode. V prispevku bodo predstavljene specifične medvrstniškega nasilja (MVN) s poudarkom na pregledu obstoječih intervencij in pomenu starostne diferenciacije teh; glavni namen je spodbuditi implementacijo primernih aktivnosti na področju medvrstniškega nasilja v srednjih šolah.

POJAVNOST IN POSLEDICE MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA

Medvrstniško nasilje lahko opredelimo kot zavestno in ponavljajoče se agresivno, manipulativno in izključevalno vedenje enega ali več učencev do svojih vrstnikov, ki so fizično, psihično ali socialno šibkejši (Sullivan, 2011). Z razširjenostjo informacijsko-komunikacijske tehnologije in posledičnega premika velikega dela komunikacije na splet je po letu 2000 prišlo do porasta spletnega nasilja, kamor spadajo npr. grožnje prek socialnih omrežij, objava

ponižujočih fotografij drugih ali objavljane žaljivih komentarjev (Zhu idr., 2021). Po podatkih UNESCA (2019) naj bi medvrstniško nasilje doživela ena tretjina otrok in mladostnikov. O pojavnosti v slovenskem prostoru, specifično med mladostniki, najdemo malo aktualnih podatkov – npr. Kotnik (2021) v magistrskem delu ugotavlja, da je 77,3 % dijakov že doživelo medvrstniško nasilje, za zasavske srednje šole pa Napret (2021) prav tako v magistrskem delu navaja nekoliko nižjo pojavnost, in sicer 47,8 %.

Medvrstniško nasilje je verjetno še pogostejše, kot kažejo zgornji podatki, saj na določeni točki v mladostništvu skoraj vsak doživi norčevanje ali draženje s strani vrstnikov, a o tem v raziskavah iz določenih razlogov ne poroča (npr. bolj posrednih agresivnih dejanj ne prepozna kot dejanskega nasilja). Posebej problematično je dolgotrajno doživljanje nasilja (v primerjavi z enkratno izkušnjo nasilnega vedenja vrstnika), ki ima lahko resne kratkoročne in dolgoročne negativne posledice na področju čustvenega, socialnega, fizičnega in učnega funkcioniranja. Pogostejše kratkoročne posledice so med drugim slabše fizično zdravje, manj učinkovito šolsko delo, tesnoba in depresivnost, dolgoročne pa različne psihiatrične motnje v odraslosti.

Medvrstniško nasilje je torej resen problem na področju javnega duševnega zdravja med mladostniki in kliče po oblikovanju in implementaciji učinkovitih intervencij (Schacter in Juvonen, 2019; Wölfer in Scheithauer, 2014).

Do medvrstniškega nasilja začne prihajati že zgodaj, v predšolskem obdobju (Ilola idr., 2016), vrh pa doseže v obdobju mladostništva, ko postane izrazito pomembna pripadnost vrstniški skupini in vidnost v njej. Tudi v srednji šoli, tj. obdobju srednjega in delno poznega mladostništva, gre za resen problem, ki ga je treba aktivno preprečevati oz. zmanjševati (Salmivalli idr., 2021).

ANALIZA OBSTOJEČIH ŠTUDIJ

Hitri pregled intervencij za preprečevanje in spoprijemanje z medvrstniškim nasiljem kaže, da so te večinoma usmerjene k otrokom in mlajšim mladostnikom, kar je značilno tudi za večino priporočil. To pomeni, da se strokovnjaki v srednjih šolah pri iskanju virov in intervencij za obravnavo medvrstniškega nasilja ne morejo zanesti na že uveljavljene programe. Da bi to domnevo preverili, smo izvedli sistematični pregled raziskav.

V sistematični pregled so vključene študije od vključno leta 2010 naprej, ki preučujejo učinkovitost intervencij na področju medvrstniškega nasilja. Omejili smo se na študije v angleškem in slovenskem jeziku, izvedene na neklinični populaciji. **Zanimalo nas je, kakšen delež vseh intervencij se osredotoča na mladostnike v obdobju srednješolskega izobraževanja, kakšna je splošna učinkovitost mladostnikom namenjenih intervencij in kakšne so značilnosti učinkovitih intervencij.** Končno število študij, ki so ustrezale kriterijem in so bile podrobno pregledane, je 87. Takih, ki se osredotočajo specifično na mladostnike v obdobju srednješolskega izobraževanja, je le 9. Nadaljnjih 25 se jih osredotoča na otroke v obdobju osnovnošolskega izobraževanja ali vrtca, največ, 53, pa ni starostno diferenciranih na ta način, temveč zajemajo tako udeležence v obdobju osnovno- kot tudi srednješolskega izobraževanja. Študij, ki preučujejo učinkovitost intervencij na populaciji srednješolcev, je tako relativno malo. V pregledu je bilo ugotovljeno, da do najvidnejšega upada števila študij pride po 15. letu starosti udeležencev.

Od 9 študij, izvedenih na srednješolcih, so se posamezne preučevane intervencije pokazale kot učinkovite v osmih študijah. **Pri tem smo kot učinkovito intervencijo pojmovali tisto, ki je vodila v znižanje izvajanja ali doživljanja nasilja, večjo učinkovitost spoprijemanja s situacijami medvrstniškega nasilja ali večjo pripravljenost pomagati v tovrstnih situacijah.** Tudi sicer je v raziskavah učinkovitost intervencij po navadi merjena kot znižanje povprečne stopnje doživljanja nasilja v šoli ali razredu (Garandeau idr., 2014), vendar se v praksi samo s tem splošnim upadom ne smemo zadovoljiti. Nekateri mladostniki bodo namreč nasilje še vedno doživljali, in ravno pri takšnih se lahko težave še povečajo, kar je znano kot paradoks zdravega okolja. Mladostnike, pri katerih pride do pojava tega paradoksa, je treba individualno spremljati in v primeru nasilnih situacij neposredno intervenirati (Garandeau in Salmivalli, 2019).

Intervencije, ki so se v 8 študijah pokazale kot učinkovite, so zelo heterogene tako po vsebini kot trajanju. Nekatere so zelo kratke, npr. Savage idr. (2017) so udeležencem le prikazali intervencijsko sporočilo na področju spletnega

medvrstniškega nasilja, druge intervencije pa so trajne, npr. Williford idr. (2022) so preučevali program Sources of Strength, ki se na šoli izvaja kontinuirano, brez točno določenega števila aktivnosti. Slednji program je tudi vsebinsko zelo raznolik in med drugim zajema aktivnosti za krepitev pozitivnih vrstniških odnosov, zdravega spoprijemanja z ovirami in duševnega zdravja. Intervencija, ki so jo izvedli Savage idr. (2017), je po drugi strani osredotočena na ozko področje spoprijemanja s spletnim medvrstniškim nasiljem. Tem sicer zelo raznolikim intervencijam je skupna točka aktivna vloga udeležencev. Preostale skupne elemente je zaradi heterogenosti preučevanih intervencij, kriterijev učinkovitosti in izvedenih analiz težko določiti. Ne nazadnje je tudi samo število relevantnih študij majhno, tako da sta posploševanje in izpeljava splošnih smernic za oblikovanje učinkovitih intervencij na področju medvrstniškega nasilja za mladostnike na njihovi podlagi otežena.

RAZUMEVANJE MEJA UNIVERZALNIH PRISTOPOV

Zgoraj navedeni podatki potrjujejo našo domnevo o pomanjkanju intervencij, usmerjenih specifično na mladostnike. Vprašanje, ki se na tem mestu lahko pojavi, je, zakaj ne bi tudi na njih aplicirali tistih, ki so se pokazale kot učinkovite na vzorcih mlajših učencev (podobno, kot so to že storile nekatere študije, ki so zajele relativno širok spekter starostnih skupin). Razlog je, da novejša raziskave kažejo na upad učinkovitosti tovrstnih univerzalnih intervencij na področju medvrstniškega nasilja po 13. letu starosti. V metaanalizah učinkovitosti intervencij je naveden učinek pogosto ostal skrit zaradi vrste izbranih analiz. Do tega pride, če pri preverjanju učinkovitosti uporabimo povprečno starost udeležencev. Na primer, če določeno intervencijo izvajamo na otrocih in mladostnikih med 7. in 16. letom starosti, je ta lahko zelo učinkovita od 7. do 13. leta, po tem pa učinkovitost strmo upade. Ampak zaradi upoštevanja povprečne starosti bi na koncu zaključili, da je bila intervencija zmerno učinkovita. Ko pa analiziramo učinkovitost intervencije po posameznih letih starosti, dobimo natančnejši vpogled v dejansko stanje (Salmivalli idr., 2021; Smith idr., 2012; Yeager idr., 2015).

Če vemo, da intervencije na področju medvrstniškega nasilja niso univerzalno starostno učinkovite, je treba poiskati razloge za ta razhajanja, pri čemer Yeager idr. (2015) izpostavljajo tri ključne razloge. Prvič, **v obdobju mladostništva se spremenijo oblike nasilnega vedenja. Med otroki pogostejše prihaja do fizičnega nasilja, medtem ko je pri mladostnikih več odnosnega nasilja.** Slednje je težje opaziti in zato lahko pride do napačnega sklepa, da je med mladostniki nasilja v splošnem manj kot pri otrocih, posledično pa se manj pozornosti posveča ustreznim intervencijam. Podobno velja za spletno nasilje, pojavnost katerega se v mladostništvu (po približno 15. letu) poveča in ga je prav tako težje opaziti in preprečiti (Rivara in Menestrel, 2016; Vaillancourt idr., 2017). Kot naslednjo razliko med otroki in mladostniki, ki prispeva k različni učinkovitosti intervencij, Yeager idr. (2015) izpostavljajo razlog nasilnega vedenja. Pri otrocih so pogost razlog slabše socialne spretnosti, medtem ko za mladostnike velja ravno nasprotno. Mladostniki si želijo z izvajanjem (odnosnega) nasilja zagotoviti višji socialni status oz. ga ohraniti – izvajanje subtilnih, manj opaznih odnosnih nasilnih vedenj pa zahteva dobre socialne spretnosti. Prav tako v obdobju mladostništva v večji meri prihaja

do izvajanja nasilja zaradi spola, spolne usmerjenosti, rase ali etnične pripadnosti vrstnikov. Tretja ključna razlika med otroki in mladostniki pa je različna odzivnost na tehnike za spremembo vedenja. Mladostniki se poskusom spremembe vedenja s strani odraslih upirajo, saj jih dojemajo kot grožnjo svoji avtonomiji. Podobno kot poskus nadzorovanja dojemajo tradicionalne pristope s kaznovanjem in nagrajevanjem, kar je sicer pri otrocih relativno učinkovito.

PRILAGODITEV INTERVENCIJ ZA MLADOSTNIKE

Očitno je, da moramo pri otrocih in mladostnikih različno pristopati k preprečevanju in zmanjševanju medvrstniškega nasilja. Pri mladostnikih je treba preusmeriti fokus intervencij od fizičnega na odnosno nasilje (Yeager idr., 2015). Čeprav vemo, da se odnosno nasilje povezuje s številnimi težavami, kot so depresivnost, izogibanje šoli in zavračanje socialnih odnosov, se ga v preventivnih in intervencijskih programih obravnava bistveno manj kot bolj neposredne oblike nasilja (Leff idr., 2014). Podobno je treba posebno pozornost namenjati spletnemu nasilju – v zadnjih letih se število intervencij, usmerjenih specifično na spletno nasilje, povečuje in več se jih je izkazalo kot učinkovitih (npr. Doane idr., 2015; Leung idr., 2019; Savage idr., 2017).

Nadalje je **v intervencijah, namenjenih mladostnikom, nujno obravnavati dejanske razloge nasilnega vedenja. Intervencije pogosto vključujejo različne treninge socialnih spretnosti, ki so sicer učinkoviti pri učencih do okoli 13. leta starosti** (npr. da Silva idr., 2016). Pri mlajših učencih namreč slabše socialne spretnosti napovedujejo izvajanje nasilja, zato lahko z njihovo okrepitvijo dosežemo pozitivni učinek. V nasprotju s tem pri mladostnikih višjo stopnjo izvajanja nasilja napovedujejo boljše socialne spretnosti (Caravita idr., 2019), zato nadaljnja krepitev tovrstnih spretnosti ni učinkovit pristop. Ker je za mladostnike, ki izvajajo nasilje, po navadi značilna prisotnost dobrih socialnih spretnosti in visokega socialnega statusa, je smiselno onemogočiti nadaljnje vzdrževanje in pridobivanje tega statusa prek nasilnega vedenja. Pri tem je treba spremeniti norme na nivoju razreda, npr. na način, da bo socialni status možno pridobiti ali ohraniti z nudenjem pomoči drugim (Schacter in Juvonen, 2019) – to pa je dolgotrajen proces, ki zahteva sistematična prizadevanja za krepitev vključujoče oddelčne in šolske klime. Eden od učinkovitih programov, usmerjenih na spreminjanje socialnih norm v razredu in zmanjševanje socialnega vpliva učencev, ki izvajajo nasilje, je *fairplayer.manual*. Ta med drugim nagovarja učence, da prenehajo podpirati vrstnike pri izvajanju nasilja in pomagajo vrstnikom, ki doživljajo nasilje (Wölfer in Scheithauer, 2014).

Ker se v mladostništvu pojavlja več nasilja tudi zaradi spola, spolne usmerjenosti, rase ali etnične pripadnosti vrstnikov, je treba intervencije ustrezno prilagoditi tudi temu. Obstoječi programi pogosto prezrejo manjšinske skupine in tako na stopnjo (doživljanja ali izvajanja) nasilja med njihovimi pripadniki nimajo učinka. Do tega problema prihaja predvsem, ko želimo intervencijo prenesti iz homogenega okolja, v katerem se je pokazala kot učinkovita, v bolj heterogeno okolje in je pri tem ne prilagodimo glede na kontekst (Yeager idr., 2015).

Poleg same vsebine intervencij je pri mladostnikih treba ubrati tudi drugačen način izvedbe. Intervencije za spre-

membo vedenja ali stališč, ki temeljijo na pristopih, kot je posredovanje znanja oz. navodil, se ne ujemajo s potrebami mladostnikov. Ti imajo v primerjavi z otroki večjo potrebo po spoštovanju in avtonomiji, česar navedeni tradicionalni pristopi ne zadovoljijo, mladostniki pa posledično niso motivirani za spremembo vedenja. Namesto da pri delu z mladostniki uporabljamo neposredna navodila in prepovedi, je tako treba sporočila posredovati bolj senzibilno in subtilno, na način, ki podpre avtonomijo mladostnikov. Na primer, namesto da mladostnikom v okviru intervencije naročimo, da ne smejo biti nesramni, širiti govorice, izključevati vrstnikov, grozimo s kaznimi ipd., je bolj učinkovito poudariti možnost vsakega posameznika, da svoje vedenje in posledično vlogo spremeni (American Psychological Association Zero Tolerance Task Force, 2008; Yeager idr., 2018).

Prav tako je smiselno, da intervencij ne izvajajo samo zaposleni na šoli. Učinkovitost intervencij bo večja, če izvajalec povabi vrstnika, ki je s preostalimi pripravljen deliti svojo izkušnjo, kot je npr. učenec, ki je v preteklosti izvajal nasilje, ali učenec, ki je v intervencijskih aktivnostih že sodeloval in so mu pomagale pri spoprijemanju z doživljanjem nasilja. Tako bodo mladostniki za spremembo vedenja bolj dovzetni, saj jim ta ne bo neposredno predlagana s strani učitelja, ki ga dojemajo kot avtoriteto, pač pa bodo vsebino prejeli na bolj osebni, za občutek avtonomije manj ogrožujoč način. Intervencijo je seveda težko v celoti izpeljati brez podajanja določenih informacij in navodil. Pri mladostnikih to lahko izvedemo na način, da se jim predstavi empirične dokaze, ki podpirajo informacije ali navodila. Na primer, izsledki relevantnih študij na področju medvrstniškega nasilja lahko ponudijo verodostojne in prepričljive argumente, ki jih mladostniki bolje sprejmejo. Tako se lahko spodbuja kritično razmišljanje in mladostnikom omogoča, da sami pripravijo zaključke na podlagi dokazov. Ta pristop ne le poveča verjetnost, da bodo informacije sprejete, ampak tudi spodbuja avtonomijo in odgovornost, kar je še posebej pomembno v tem starostnem obdobju (Yeager idr., 2018).

UNIVERZALNI ELEMENTI INTERVENCIJ

Čeprav moramo intervencije mladostnikom prilagoditi na opisane načine, velja izhajati iz splošnih načel učinkovitega preprečevanja in zmanjševanja medvrstniškega nasilja. Sem spada med drugim izvajanje intervencij na vseh ravneh, tj. na nivoju skupnosti, šole, družine, vrstnikov in posameznika. V praksi se intervencije pogosto v največji meri posvečajo delu na ravni posameznika (tistemu, ki nasilje bodisi izvaja bodisi doživlja), zanemarjajo pa preostale (Zych idr., 2019). Dejansko pa bi bilo nujno začeti na širši ravni, npr. na ravni šole. Ko se soočamo z medvrstniškim nasiljem, namreč samo z delom s posamezniki ne bomo kaj dosti dosegli, če bodo v šoli kot celoti še vedno prevladovale norme, ki spodbujajo izvajanje nasilja. Smiselno je torej povečati obseg aktivnosti za izboljšanje klime in norm na širši ravni, konkretne situacije medvrstniškega nasilja pa obravnavati hkrati s temi aktivnostmi (Marsh idr., 2022).

Prav tako je pomembno izpostavljanje vloge opazovalcev medvrstniškega nasilja in ne le vloge tistih, ki nasilje izvajajo ali doživljajo. Skupina opazovalcev je namreč tista, ki da izvajalcu nasilja bodisi rdečo luč (če zavzame vlogo zaviralca storilca) bodisi zeleno luč (če zavzame vlogo ojačevalca storilca) za izvajanje nasilja. Pri teh je treba krepiti tako ozaveščenost o pomembnosti njihove vloge kot tudi konkretne načine učinkovitega interveniranja v situacijah

medvrstniškega nasilja. Velikokrat namreč opazovalci ne intervenirajo, ker mislijo, da bo to storil kdo drug (tj. zaradi pojava pluralistične ignorance), ali ker ne vedo, kako ravnati, da ne bodo hkrati tudi sami deležni nasilnega vedenja iz maščevanja (Marsh idr., 2023).

SMERNICE ZA NASLAVLJANJE MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA MED MLADOSTNIKI V SREDNJI ŠOLI

- Usmerimo fokus od fizičnega k odnosnemu nasilju.
- V aktivnostih poleg tradicionalnega obravnavamo tudi spletno nasilje.
- Omejimo treninge socialnih spretnosti, saj so pri mladostnikih manj učinkoviti.
- Vsebine intervencij posredujmo skozi spodbujanje avtonomije in ne skozi prepovedi.
- V izvajanje intervencij vključimo vrstnike, da povečamo avtentičnost in učinkovitost.
- Mladostnikom podajmo empirične dokaze, ki podpirajo intervencijske aktivnosti, in omogočamo, da sami sklepajo na podlagi dokazov.
- Krepimo vključujočo oddelčno in šolsko klimo.
- Spodbujamo skupinsko odgovornost za ustvarjanje varnega okolja.
- Krepimo ozaveščenost o posledicah opazovalčeve aktivnosti in usposabljam opazovalce, kako varno intervenirati.
- Upošteevamo različne kulturne, etnične in spolne značilnosti mladostnikov v skupini.

SKLEP

Problemu medvrstniškega nasilja se posveča vedno več raziskovalne pozornosti. Glede na to da se pojavnost medvrstniškega nasilja (tako tradicionalnega kot spletnega) od leta 2011 do 2019 kljub temu ni zmanjšala (Li idr., 2020), je nujno pozornost usmeriti v razvoj in implementacijo učinkovitih intervencij za njegovo zmanjševanje in preprečevanje. Kot je izpostavljeno v prispevku, poseben izziv predstavlja skupina mladostnikov, ki je za tradicionalne pristope bistveno manj odzivna kot mlajši, kar kliče k oblikovanju glede na ciljno skupino oblikovanih intervencij. V Sloveniji kot primer tovrstne prakse že obstaja program NEON, ki ponuja vsebine za vrtce, osnovne in srednje šole, pri čemer je fokus programa zastavljen širše in ne samo na medvrstniškem nasilju (npr. pri mladostnikih tudi na nasilje v intimno-partnerskih odnosih; NEON, b. d.). Z izvajanjem in nadgradnjo tovrstnih programov je vsekakor smiselno nadaljevati in jih v čim večji meri razširiti po slovenskih (srednjih) šolah, prav tako pa bi bilo dobrodošlo ob obstoječih smernicah (https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/08/protokol_medvrstnisko_nasilje-1.pdf) izpostaviti še specifične spoprijemanja z medvrstniškim nasiljem v srednjih šolah. Pričujoči prispevek predstavlja korak k temu.

VIRI IN LITERATURA

American Psychological Association Zero Tolerance Task Force. (2008). Are zero tolerance policies effective in the schools? An evidentiary review and recommendations. *American Psychologist*, 63(9), 852-862. DOI: 10.1037/0003-066X.63.9.852

Balan, R., Dobrea, A., Balazsi, R., Parada, R., in Predescu, E. (2020). The Adolescent Peer Relations Instrument - Bully/Target: Measurement invariance across gender, age, and clinical status. *Journal of Interpersonal Violence*, 37, 1484-1513. DOI: 10.1177/0886260520922350

Caravita, S. C. S., Strohmeier, D., Salmivalli, C., in Di Blasio, P. (2019). Bullying immigrant versus non-immigrant peers: Moral disengagement and participant roles. *Journal of School Psychology*, 75(8), 119-133. DOI: 10.1016/j.jsp.2019.07.005

Chen S, Liang K, Chen S, Huang, L., in Chi X. (2023). Association between 24-hour movement guideline and physical, verbal, and relational forms of bullying among Chinese adolescents. *Asia Pacific Journal of Public Health*. 35(2-3), 168-174. DOI: 10.1177/10105395221148851

da Silva, J. L., de Oliveira, W. A., Braga, I. F., Farias, M. S., da Silva Lizzi, E. A., Gonçalves, M. F., Pereira, B. O., in Silva, M. A. (2016). The effects of a skill-based intervention for victims of bullying in Brazil. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(11), 1042. DOI: 10.3390/ijerph1311042

Rivara, F., in Menestrel, S. L. (2016). *Preventing bullying through science, policy, and practice*. National Academies Press.

Garandeau, C. F., Poskiparta, E., in Salmivalli, C. (2014). Tackling acute cases of school bullying in the KiVa anti-bullying program: A comparison of two approaches. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42(6), 981-991. DOI: 10.1007/s10802-014-9861-1

Garandeau, C. F., in Salmivalli, C. (2019). Can healthier contexts be harmful? A new perspective on the plight of victims of bullying. *Child Development Perspectives*, 13(3), 147-152. DOI: 10.1111/cdep.12331

Iloa, A. M., Lempinen, L., Huttunen, J., Ristkari, T., in Sourander, A. (2016). Bullying and victimisation are common in four-year-old children and are associated with somatic symptoms and conduct and peer problems. *Acta paediatrica*, 105(5), 522-528. DOI: 10.1111/apa.13327

Kotnik, A. (2021). *Občutek samokontrole in medvrstniško nasilje pri mladostnikih*. [Magistrsko delo]. Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Leff, S. S., Waanders, C., Waasdorp, T. E., in Paskewich, B. S. (2014). Bullying and aggression in school settings. V H. M. Walker in F. M. Gresham (Ur.), *Handbook of evidence-based practices for emotional and behavioral disorders: Applications in schools* (str. 277-291). The Guilford Press.

Leung A. N. M., Wong, N., in Farver, J. M. (2019). Testing the effectiveness of an e-course to combat cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 22(9), 569-577. DOI: 10.1089/cyber.2018.0609

Li, L., Chen, X., in Li, H. (2020). Bullying victimization, school belonging, academic engagement and achievement in adolescents in rural China: A serial mediation model. *Children and Youth Services Review*. 113, članek 104946. DOI: 10.1016/j.chidyouth.2020.104946

Marsh, H. W., Reeve, J., Guo, J., Pekrun, R., Parada, R. H., Parker, P. D., Basarkod, G., Craven, R., Jang, H. R., Dicke, T., Ciarrochi, J., Sahdra, B. K., Devine, E. K., in Cheon, S. H. (2023). Overcoming limitations in peer-victimization research that impede successful intervention: Challenges and new directions. *Perspectives on Psychological Science*, 18(4), 812-828. DOI: 10.1177/1745691622112919

Napret, M. (2021). *Vrstniško nasilje v zasavskih srednjih šolah*. [Magistrsko delo]. Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.

NEON. (b. d.). *NEON: Program Varni brez nasilja*. <https://www.programneon.eu/neon/>

Salmivalli, C., Laninga-Wijnen, L., Malamut, S. T., in Garandeau CF. (2021). Bullying prevention in adolescence: Solutions and new challenges from the past decade. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 1023-1046. DOI: 10.1111/jora.12688

Savage M. W., Deiss D. M., Roberto A. J., in Aboujaoude, E. (2017). Theory-based formative research on an anti-cyberbullying victimization intervention message. *Journal of Health Communication*, 22(2), 124-134. DOI: 10.1080/10810730.2016.1252818

Schacter H. L., in Juvonen, J. (2019). Dynamic changes in peer victimization and adjustment across middle school: Does friends' victimization alleviate distress? *Child Development*, 90(5), 1738-1753. DOI: 10.1111/cdev.13038

Smith, P. K. (2012). Cyberbullying and cyber aggression. V S. R. Jimerson, A. B. Nickerson, M. J. Mayer, in M. J. Furlong (Ur.), *Handbook of school violence and school safety: International research and practice* (str. 93-103). Routledge/Taylor & Francis Group.

Sullivan, K. (2011). *The anti-bullying handbook*. SAGE Books.

UNESCO. (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. UNESCO.

Vaillancourt, T., Faris, R., in Mishna, F. (2017). Cyberbullying in children and youth: Implications for health and clinical practice. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 62(6), 368-373. DOI: 10.1177/0706743716684791

Williford, A., Yoder, J., Sharp, J., Tunstall, A., Espelage, D. L., Ortega, L., in Fulginiti A. (2022). Examining the post-high school effects of a primary prevention program on exposure to bullying and sexual violence among emerging adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9-10), 5985-6008. DOI: 10.1177/08862605211067053

Wölfer, R., in Scheithauer, H. (2014). Social influence and bullying behavior: Intervention-based network dynamics of the fairplayer.manual bullying prevention program. *Aggressive Behavior*, 40(4), 309-319. DOI: 10.1002/ab.21524

Yeager, D., Fong, C., Lee, H. Y., in Espelage, D. (2015). Declines in efficacy of anti-bullying pro-

grams among older adolescents: Theory and a three-level meta-analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37(1), 36-51. DOI: 10.1016/j.appdev.2014.11.005

Zhu C, Huang S, Evans R., in Zhang W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: A comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in Public Health*, 11, 1-12. DOI: 10.3389/fpubh.2021.634909

Zych, I., Farrington, D. P., in Ttofi, M. M. (2019). Protective factors against bullying and cyberbullying: A systematic review of meta-analyses. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 4-19. DOI: 10.1016/j.avb.2018.06.008

DIGITALNA BRALNICA ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

Protokoli za ravnanje

Publikaciji poleg **protokolov za ravnanje ob zaznavi in obravnavi nasilja** prinašata še besedilo, ki poglobljeno, z dodatno razlago in konkretnimi primeri pojasnjuje ključne vidike obravnave nasilja.

Dostopno v Digitalni bralnici ZRSS:

www.zrss.si/digitalna-bralnica/protokoli-za-ravnanje-ob-nasilju

